

УДК 658.013

Олег Нижник

**ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ: ЧИННИКИ ТА МЕХАНІЗМИ ЇХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

Олег Нижник

**ФОРМИРОВАНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ: ФАКТОРЫ И МЕХАНИЗМЫ ИХ ОБЕСПЕЧЕНИЯ**

Oleh Nyzhnyk

**THE COMPETITIVENESS FORMATION OF MACHINE-BUILDING ENTERPRISES: FACTORS AND MECHANISMS OF ITS SUPPORT**

Стаття присвячена дослідженню конкурентоспроможності підприємств машинобудування в умовах динамічних змін зовнішнього середовища. Виявлено основні чинники, що впливають на забезпечення конкурентоспроможності підприємства, а також ті, що стримують її розвиток. Досліджено основні проблеми повільного розвитку машинобудування України та причини незадовільного впровадження технологічних процесів на виробництві. За результатами дослідження сформовано перелік заходів з метою забезпечення стабільного розвитку підприємств та підвищення їх конкурентоспроможності.

**Ключові слова:** конкурентоспроможність; машинобудівна галузь; продукція; чинники забезпечення; конкурентні переваги.

Рис.: 1. Табл.: 2. Бібл.: 7.

Статья посвящена исследованию конкурентоспособности предприятий машиностроения в условиях динамических изменений внешней среды. Выявлены основные факторы, влияющие на обеспечение конкурентоспособности предприятия, а также те, которые сдерживают ее развитие. Исследованы основные проблемы медленного развития машиностроения Украины и причины неудовлетворительного внедрения технологических процессов на производстве. По результатам исследования сформирован перечень мероприятий с целью обеспечения стабильного развития предприятий и повышения их конкурентоспособности.

**Ключевые слова:** конкурентоспособность; машиностроительная отрасль; продукция; факторы обеспечения; конкурентные преимущества.

Рис.: 1. Табл.: 2. Библ.: 7.

The article investigates the competitiveness of machine-building enterprises in terms of dynamic environment changes. The basic factors, that influence the competitiveness of enterprises, as well as those, that hinder its development are revealed. The basic problem of a slow development of machine-building in Ukraine and the reasons for a poor implementation processes at work are explored. The study generated a list of measures to ensure the sustainable development of enterprises and improve their competitiveness.

**Key words:** competitiveness; machine-building industry; products, ensuring factors; competitive advantages.

Fig.: 1. Tabl.: 2. Bibl.: 7.

**JEL Classification:** L32, D24, G32

**Постановка проблеми.** В умовах динамічних змін зовнішнього середовища, економічної нестабільності і технологічного прогресу, а також сучасних ринкових відносин перед промисловими підприємствами постає новий виклик: пошук якісно нових підходів до ефективного управління, спрямованого на підвищення їхнього конкурентного потенціалу. Актуальність цієї проблеми потребує особливої уваги з боку машинобудівних підприємств, які виготовляють високотехнологічну продукцію, в результаті чого тривалість її ринкового циклу залежить від динаміки технологій, які використовуються як самим підприємством, так і його конкурентами. Так, сучасні машинобудівні підприємства, будучи складними системами, потребують аналізу значних масивів даних, вибору найкращих альтернатив, швидкого прийняття рішень, контролю, координації та своєчасного коригування можливих відхилень. Рівень конкурентоспроможності підприємства певною мірою визначається тим, чи знаходиться ринок підприємства у кризі, стагнації, чи він динамічно розвивається, від розвитку інфраструктури, інвестиційного клімату та особливостей конкурентів, постачальників і споживачів на ринку, особливостей виконання своїх функцій місцевими органами влади тощо.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Питання, пов'язані із дослідженням стану, проблем розвитку та забезпечення конкурентоспроможності підприємств машинобудування, досліджували багато учених та науковців, а саме: В. М. Гриньова, В. А. Герцик, Б. М. Данилишин, С. М. Ілляшенко, А. П. Кривак, І. П. Петровська, Р. О. Кушнір, І. Б. Хома, Н. В. Шандова, І. І. Серединська та багато інших. Проте, беручи до уваги сучасний стан підприємств машинобудування, виникають нові проблеми, які безпосередньо впливають на конкурентоспроможність підприємств. Тому ці питання залишаються актуальними для опрацювання та потребують подальшого дослідження.

**Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми.** Незважаючи на безліч теоретичних та прикладних напрацювань щодо забезпечення конкурентоспроможності промислових підприємств у вітчизняній та зарубіжній фаховій літературі, у роботах науковців розкриті окремі проблеми, тенденції та перспективи розвитку машинобудування в Україні. Однак, звертаючи увагу на важливість галузі, актуальними залишаються проблеми постійної діагностики та оцінювання результатів діяльності машинобудівних підприємств і факторів, що їх формують.

**Мета статті.** Головною метою статті є дослідження основ формування конкурентоспроможності машинобудівних підприємств із визначенням чинників, що впливають на рівень конкурентоспроможності підприємств та основних проблем забезпечення.

**Виклад основного матеріалу.** Вітчизняна галузь машинобудування на сьогодні потерпає від втрати своїх конкурентних позицій на внутрішньому ринку, що пояснюється існуванням затяжної фінансово-економічної кризи, вихід з якої вимагає суттєвого державного втручання не лише завдяки вкладенню фінансових ресурсів, а й формуванню ефективної політики регулювання цих процесів. Для того щоб вітчизняні виробники машинобудівної галузі виготовляли конкурентоспроможну на ринку продукцію, перед державою першочерговим завданням є створення сприятливих умов розвитку на зовнішньому і внутрішньому ринках; гарантування умов результативного інвестування галузі, особливо правовий захист інвесторів, що дозволить збільшити обсяги капіталовкладень у перспективні наукомісткі програми, які у майбутньому здатні гарантувати зростання конкурентоспроможності реалізованих підприємствами виробів.

Просліджувати тенденції формування конкурентоспроможності на вітчизняних підприємствах машинобудування можливо завдяки аналізу основних показників у промисловості та на машинобудівних підприємствах, зокрема. Таким чином, загальний стан розвитку промислових підприємств та машинобудівних зокрема дає змогу сформулювати індекс промислової продукції, який знижується з кожним роком як для підприємств машинобудування, так і для промисловості в цілому (табл. 1).

Обсяг реалізованої продукції підприємств галузі машинобудування порівняно з показником реалізації всією промисловістю є досить суттєвим. Як видно з табл. 1, найвищими темпи зростання зазначеного показника на промислових підприємствах були у 2015 р., коли обсяг реалізації досяг показника в 1 776 604\_млн грн, а найнижчим він був у 2011 р. – лише 1 305 308\_млн грн. У свою чергу, зазначений показник на підприємствах машинобудівної галузі характеризується негативною динамікою. Найвищим обсяг реалізованої промислової продукції був у 2012 р. – 140 539,3 млн грн, проте наслідки фінансово-економічних та політичних кризових явищ зумовили падіння зазначеного показника у 2015 р. до 115 261,7 млн грн. Такі зміни пов'язані передусім зі зміною кон'юнктури ринку та інфляцією, які викликали зміни у ціні на продукцію машинобудування та її попит.

Таблиця 1

*Аналіз основних показників конкурентоспроможності промисловості  
та підприємств машинобудування*

Показник	Рік					Абсолютний приріст 2015-2011
	2011	2012	2013	2014	2015	
1. Кількість машинобудівних підприємств, одиниць	4791	4546	5103	4460	4483	-308
у % до загальної кількості	10,1	10,5	10,4	10,6	10,5	0,4
2. Індеси промислової продукції, % до попереднього року:						
- у промисловості	108,0	99,3	95,7	89,9	87,0	-21
- у машинобудуванні	115,4	96,7	86,4	79,4	85,9	-29,5
3. Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг), млн грн:						
- у промисловості	1 305 308	1 367 926	1 322 408	1 428 839	1 776 604	471296
- у машинобудуванні	130 848	140 539,3	113 926,6	10 1924,7	115 261,7	-15586,3
4. Середньооблікова чисельність штатних працівників, (тис. осіб):						
- промисловості	10083	10123	9720	8959	8065	-2018
- у машинобудуванні	498,6	519,7	487,7	421,2	369,5	-129,1
5. Середньомісячна заробітна плата, грн:						
- у промисловості	3120	3500	3763	3988	4791	1671
- у машинобудівній галузі	2756	3042	3229	3336	4211	1455
6. Індеси капітальних інвестицій, % до попереднього року:						
- у промисловості	125,5	107,3	109,1	74,3	80,1	-45,4
- у машинобудуванні	125,0	124,0	82,4	72,6	74,1	-50,9

Джерело: сформовано за [1].

Індеси капітальних інвестицій як у промисловості, так і на підприємствах машинобудування з кожним роком характеризувались закономірною негативною динамікою. Разом із тим середньооблікова чисельність штатних працівників як у промисловості України, так і на підприємствах машинобудівної галузі мала тенденцію до зменшення. Це пояснюється ще й тим, що за 2014–2016 рр. державні статистичні організації не враховують дані тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції. У промисловості розмір середньомісячної заробітної плати є дещо вищим у порівнянні з іншими секторами економіки.

Серед позитивних тенденцій слід відзначити зростання рівня заробітної плати як у промисловості загалом, так і на підприємствах машинобудівної галузі. Хоча така позитивна динаміка є відносною, оскільки інфляційні процеси супроводжуються безперервним підняттям споживчих цін, а тому розмір заробітної плати працівників промисловості не повною мірою може задовольнити їхні потреби.

Отже, виходячи із проведеного аналізу виділимо найважливіші чинники, що впливають на конкурентоспроможність машинобудівних підприємств, які доцільно поділити на 3 основні групи: чинники появи конкурентоспроможності (внутрішні та зовнішні), чинники збереження набутого рівня конкурентоспроможності, чинники впливу на якісні характеристики продукції (рисунок). Сучасний стан підприємств машинобудування свідчить про те, що обсяги імпорту продукції галузі значно вищі за обсяги експорту, що зумовлено вищою конкурентоспроможністю продукції за кордоном, її технічними характеристиками. Це, у свою чергу, негативно впливає на вітчизняну промисловість. Нагальним для

## ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

підприємств машинобудування повинно стати виробництво кінцевої продукції з високим рівнем конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринках. Адже довгий час машинобудування України було лише складовою виробничої структури, спрямованої на виробництво не кінцевої продукції, а окремих вузлів та агрегатів [2, с. 25].



Рис. Чинники, що впливають на забезпечення конкурентоспроможності машинобудівних підприємств

## ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

При цьому підприємства машинобудівної галузі змогли б стати стимулом швидкого та якісного розвитку економіки країни. Проте серед несприятливих для розвитку конкурентного потенціалу машинобудівних підприємств факторів є такі: технічна зношеність основних засобів, необхідність технічного переоснащення; значна витратомісткість продукції підприємств; невисокий рівень застосування інновацій у машинобудівній галузі; поступова втрата інтелектуально-кадрових ресурсів; орієнтація на ринки країн СНД та країн, які розвиваються, що не створює перспективи майбутнього стабільного розвитку; проблеми з реалізацією продукції машинобудування, що призводить до збільшення виробничих і трансакційних витрат, зростання собівартості продукції, зменшення прибутку та, у кінцевому підсумку, зниження конкурентоспроможності підприємств [3, с. 247].

Для подолання зазначених несприятливих факторів перед машинобудівними підприємствами стоїть нелегке завдання, яке полягає, в першу чергу, у зменшенні витрат; проведенні реорганізації або реструктуризації підприємств, вдосконаленні їх організаційної структури та корпоративного управління, формуванні портфеля технологій виробництва відповідно до умов ринку, коригуванні збутової політики і менеджменту персоналу тощо.

Враховуючи місце виникнення та особливості галузевого розвитку, можна виокремити основні проблеми, які зумовлюють зниження конкурентоспроможності підприємств машинобудування (табл. 2).

Таблиця 2

*Основні проблеми зниження рівня конкурентоспроможності  
машинобудівних підприємств*

Локалізація існуючої проблеми	Особливості розвитку підприємств	Причини виникнення проблеми
Виробничі фонди	– низька інноваційна спроможність; – необхідність змін в управлінні оборотними фондами	– відсутність стратегічного підходу до управління підприємством; – несприятливий вплив податкової політики та сучасні умови кредитування;
Виробничо-кваліфікаційний персонал	– високий рівень плинності кадрів; – недостатня кількість кадрів необхідної спеціалізації та рівнем підготовки	– низький рівень оплати праці; – недосконала система внутрішнього контролю; – розрив партнерських відносин між вищими навчальними закладами та підприємствами промислового комплексу
Внутрішній ринок	– велика кількість імпортованої продукції; – недостатній рівень платоспроможності та попиту на вітчизняну продукцію машинобудування	– відсутність тісних взаємовигідних партнерських зв'язків; – відсутність суттєвої підтримки з боку держави; – висока вартість вітчизняної виробничої бази; – значні витрати виробництва
Зовнішній ринок	– низькі обсяги експорту	– низький рівень конкурентоспроможності; – невідповідність продукції міжнародним стандартам

Джерело: розроблено автором на основі [4, с. 124–127; 5, с. 76; 6, с. 132].

Отже, на підприємствах машинобудування існують певні проблеми, які створюють серйозні перешкоди для формування їх конкурентоспроможності. Незважаючи на це, ця галузь має можливості для ефективного формування, використання та підвищення конкурентного потенціалу. Так, використання технологій закордонних підприємств створює можливості для успішної реалізації конкурентної стратегії машинобудівними підприємствами, що полягає у підвищенні ефективності промислового виробництва. Основою підвищення конкурентоспроможності вітчизняних машинобудівних підприємств має стати інноваційний шлях розвитку та впровадження досягнень науково-технічного прогресу.

## ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Таким чином, виходячи із проведених досліджень для підприємств машинобудівної галузі заходами, спрямованими на підвищення їх рівня конкурентоспроможності, є такі: зниження собівартості продукції; підвищення якісних характеристик продукції машинобудівної галузі, що експортується до інших країн; зростання рівня уніфікації та стандартизації продукції; застосування у виробництві прогресивних виробничих та інформаційних технологій, що у цілому впливає на зниження виробничих витрат; розвиток системи сервісного обслуговування, оновлення основних фондів; зростання розміру інноваційних впроваджень, зростання якості продукції, розширення її асортименту; формування механізму залучення інновацій із дослідженням інноваційного потенціалу підприємств [6, с. 138; 7, с. 54; 8, с. 102].

У свою чергу, з боку держави повинні бути вжиті заходи активної участі у зростанні конкурентних переваг підприємств машинобудівної галузі, серед яких: стабілізація функціонування кредитно-фінансової системи; стимулювання машинобудівних підприємств за рахунок впровадження виробничих фондів за стандартами Європейського Союзу; активізація процесів залучення іноземних інвестицій у вітчизняну економіку та, зокрема, у машинобудівний комплекс країни; збільшення відсотка державного фінансування на впровадження технологічних інновацій, розробок, науково-дослідних робіт у машинобудуванні; сприяння зниженню витрат і збільшенню результатів діяльності; зниження податку на прибуток та спрощення системи оподаткування для інноваційно-активних підприємств цієї галузі; збільшення суми амортизаційних відрахувань для прискорення технологічного переозброєння основних засобів; впровадження програм стратегічного розвитку економіки та промислової політики держави.

**Висновки і пропозиції.** Аналіз проведених досліджень свідчить, що переважна частина підприємств машинобудівної галузі характеризується зниженням конкурентних позицій на ринку, що пояснюється застарілістю технологій виробництва та технічного складу, нераціональним використанням наявних виробничих потужностей, нестійким фінансовим станом, неефективним впровадженням інновацій, а також недосконалим стратегічним плануванням їх економічного розвитку. Виходячи із наявних ознак розбалансування внутрішнього механізму саморегуляції машинобудівних підприємств, нагальною потребою є їх фінансове оздоровлення. За таких умов найважливішими завданнями для керівників машинобудівних підприємств є зміна стратегії розвитку, запровадження політики диверсифікації продукції та сфер діяльності, розширення асортименту й номенклатури продукції для сталого розвитку на зовнішніх та внутрішніх ринках, що зумовить виведення роботи підприємства на якісно новий рівень та підвищення рівня його конкурентного потенціалу.

#### Список використаних джерел

1. *Промисловість України у 2011–2015 роках* : [статистичний збірник / за редакцією І. С. Петренко]. – К. : Державна служба статистики України, 2016. – 382 с.
2. *Герцик В. А.* Стан та актуальні проблеми розвитку машинобудування України / В. А. Герцик // *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки.* – 2008. – № 6, т. 3. – С. 24–27.
3. *Данилишин Б. М.* Машинобудування в Україні: тенденції, проблеми, перспективи / Б. М. Данилишин. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2007. – 308 с.
4. *Воронкова А. Э.* Стратегическое управление конкурентоспособным потенциалом предприятия: диагностика и организация : монография / А. Э. Воронкова. – Луганск : Изд-во Восточноукраинский национальный университет, 2000. – 315 с.
5. *Кривак А. П.* Формування конкурентоспроможності національної економіки в контексті інноваційної діяльності машинобудівного комплексу / А. П. Кривак // *Формування ринкових відносин в Україні.* – 2008. – № 11 (90). – С. 75–78.

## ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

6. Петровська І. П. Державні механізми регулювання інноваційними процесами в машинобудівній галузі України / І. П. Петровська // Формування ринкових відносин в Україні. – 2013. – № 6 (145). – С. 131–138.

7. Кушнір Р. О. Державне стимулювання інноваційної діяльності машинобудівних підприємств України / Р. О. Кушнір, І. Б. Хома // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2008. – № 3, т. 2. – С. 52–54.

8. Шандова Н. В. Розробка механізму управління стійким розвитком підприємств машинобудування / Н. В. Шандова // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 2 (68). – С. 101–105.

### References

1. Petrenko, I.S. (2016). *Promyslovist Ukrainy u 2011–2015 rokakh [Industry of Ukraine in 2011–2015]*. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (in Ukrainian).

2. Hertsyk, V.A. (2008). Stan ta aktualni problemy rozvytku mashynobuduvannia Ukrainy [The state and actual problems of the development of machine-building of Ukraine]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnogo universytetu. Ekonomichni nauky – Bulletin of the Khmelnytsky National University. Economic sciences*, no. 6, pp. 24–27 (in Ukrainian).

3. Danylyshyn, B.M. (2007). *Mashynobuduvannia v Ukraini: tendentsii, problemy, perspektyvy [Machine-building in Ukraine: trends, problems, perspectives]*. Nizhyn: Aspekt-Polihraf (in Ukrainian).

4. Voronkova, A.E. (2000). *Strategicheskoe upravlenie konkurentosposobnym potentsialom predpriatiia: diagnostika i organizatsiia [Strategic management of the competitive potential of the enterprise: diagnostics and organization]*. Lugansk: Izd-vo Vostochnoukrainskii natsionalnyi universitet (in Russian).

5. Kryvak, A.P. (2008). Formuvannia konkurentospromozhnosti natsionalnoyi ekonomiky v konteksti innovatsiyino dialnosti mashynobudivnoho kompleksu [Competitiveness formation of the national economy in the context of the innovation activity of the machine-building complex]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukrayini – Formation of market relations in Ukraine*, no. 11 (90), pp. 75–78 (in Ukrainian).

6. Petrovska, I. P (2013). Derzhavni mekhanizmy rehuliuвання innovatsiinyh protsesamy v mashynobudivnii haluzi Ukrainy [State mechanisms of innovative processes regulation in the machine-building industry of Ukraine]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini – Market relations formation in Ukraine*, no. 6 (145), pp. 131–138 (in Ukrainian).

7. Kushnir, R.O., Khoma, I.B. (2008). Derzhavne stymuliuвання innovatsiinoi dialnosti mashynobudivnykh pidpriemstv Ukrainy [State stimulation of innovation activity of machine-building enterprises of Ukraine]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnogo universytetu. Ekonomichni nauky – Bulletin of the Khmelnytsky National University. Economic sciences*, no. 3, vol. 2, pp. 52–54 (in Ukrainian).

8. Shandova, N.V. (2007). Rozrobka mekhanizmu upravlinnia stiykym rozvytkom pidpriemstv mashynobuduvannia [Mechanism formation for managing the sustainable development of machine-building enterprises]. *Aktualni problemy ekonomiky – Actual problems of economics*, no. 2 (68), pp. 101–105 (in Ukrainian).

**Нижник Олег Вікторович** – аспірант, Хмельницький національний університет (вул. Інститутська, 11, м. Хмельницький, 29016, Україна).

**Нижник Олег Вікторович** – аспірант, Хмельницький національний університет (ул. Інститутская, 11, г. Хмельницький, 29016, Украина).

**Nyzhnyk Oleh** – PhD student, Khmelnytskyi National University (11 Instytutska Str., 29016, Khmelnytskyi, Ukraine).

**E-mail:** nyzhnyk@khnu.km.ua